

סוגיה ו: דיני תחומין (2): תחומין בשותפים

רקע

סוגייתנו עוסקת בחפץ של שותפים, והשותפים חילקו אותו ביניהם ביום טוב. הגמ' דנה האם הוא קונה שבייתה כרגלי שניהם, ומותר להוליכו רק למקום ששניהם יכולים להגיע אליו, או שכל חלק קונה שבייתה כרגלי בעליו.

הסוגיה דנה בגדרי ברירה, ותוס' מאריך מאוד בדין זה. אנו לא נכנס לעובי הקורה בדין ברירה, ונתמקד בשני נושאים:

א. הבנת דיני תחומין בשותפים, והשלכות דינים אלו על הבנת דין מקום שבייתה כלים.
ב. הבנת המשפט התמוה המובא בגמ': "לאיסור מוקצה לא חששו לאיסור תחומין חששו".

מקורות

א. לז:-לח. "ת"ר שנים ששאלו חלוק אחד בשותפות... כרגלי אותה העיר"

ב. תוס' ד"ה לאיסור

רשב"א ד"ה לאיסור מוקצה לא חששו

רא"ה ד"ה לעולם קסבר יש ברירה

ג. רי"ף כ:-כא. באלפס, "מתני' הבהמה והכלים כרגלי הבעלים... כרגלי כל אנשי אותה העיר"

ר"ן ד"ה ת"ר; רא"ש סי' ז

רשב"א ד"ה אמר שמואל

רמב"ם הל' שבייתה יום טוב פ"ה הל' טו, יח-כ

ד. שו"ע סי' שצז סע' ו-י ומשנה ברורה [בעיקר: סקי"ח]

רשב"א ד"ה לאיסור מוקצה לא חששו, אמר שמואל

לאיסור מוקצה לא חששו. פריש"י ז"ל דאנן סהדי דכל חד וחד אקצי דעתיה מחלקו של חברו ואם היו רוצים לאכלה כאן אינה אסורה משום מוקצה לומר כל חלק יונק מחבירו. והקשו בתוספות שא"כ אמאי שתיק רב שהרי לא מצינו מוקצה כזה שיהא מותר חלקו לו ואסור לחברו דמה שמותר לבעליו מותר לחברו ולא אמרינן שיהא אסור לחברו מפני שהוא מקצה דעתו מחלק חבירו, ומסתברא אי משום הא לא אריא דבעלמא ודאי שחלקו ידוע לו ויכול לחלוק וליטול הרי הוא מוכן ממש לבעליו וכל שמוכן ממש לו אינו מוקצה לחברו אבל זה שאין חלקו מבורר לו מעי"ט לפי שתמיד כל חלק יונק מחבירו הרי הוא כמוקצה לכל אחד ואחד מהם מפני חלק חבירו שמקצה ממנו לאחר בין השמשות. אבל מה שפירשו בתוס' משם ר"ש ז"ל יותר נכון וה"פ לאיסור מוקצה ונולד לא חששו שהבהמה מתגדלת ומתוספת ביי"ט ונולד בה לאחר שנכנס יי"ט מה שלא היה בה בין השמשות ואפ"ה לא אסורה משום נולד זה שבא לו מחמת יניקה זו ואע"ג דרב אית ליה דר'

יהודה במוקצה ונולד, לאיסור תחומין חששו, לאיסור חלקו להוליכו בתחומו מחמת אותה יניקה שינק מחלק חבירו משכנס י"ט חששו.

אמר שמואל שור של פטם הרי הוא כרגלי כל אדם ושל רועה הרי הוא כרגלי אותה העיר. איכא למידק והא איפכא שמעינן ליה לשמואל דאמרי' לעיל שנים שלקחו חבית ובהמה בשותפות שמואל אמר אפילו חבית אסורה. וי"מ דהכא בשור של פטם ושל רועה להחמיר קאמר דאלו של פטם הרי הוא כרגלי כל אדם שלא יזוהו ממקומו אפילו אחד מהן עירב לדרום ואחד עירב לצפון וכן בשל רועה אם אחד מאנשי העיר עירב לדרום ואחד לצפון אבל אנשי חוצה לעיר אין מערבין ע"י אנשי העיר, ואין זה מחוור בעיני דלא ה' לו לשמואל לסתום את דבריו, ועוד שלשון כרגלי כל אדם וכרגלי אנשי העיר לא אמרוהו במתנייתא לאסור אלא להתיר זה להוליך בכל מקום כרגליו וזה להוליך כרגלי אנשי העיר, ואפשר דהיינו אלפים אמה וכמו שנבאר בסמוך, ותדע לך דתניא בעירובין פרק מי שהוציאוהו גשמים שירדו מעי"ט יש להן אלפים אמה לכל רוח כ"ט הרי הן כרגלי כל אדם ואתינן לאוקומה בגשמים הסמוכים לעיר דאנשי אותה העיר דעתן עליהן אלמא אנשי אותה העיר אינן אוסרין זה על זה אלא יש להם אלפים אמה כרגלי רוב אנשי אותה העיר. והר"ז ז"ל חלק בין חבית ובהמה לשור של פטם ושל רועה דחבית ובהמה דשותפין לאו לזבוני קיימי ואיכא למימר דילמא מימלכי ומעכב חד מיניהו על חבריה ולא פלגי, אבל שור של פטם ושל רעי לזבוני קיימי ונסתלקו מהן הבעלים שהוא הטבח וקיימי ברשות הלוקחין ובכי הא מודה שמואל דיש ברירה. והראב"ד ז"ל פירש כי לית ליה לשמואל ברירה ה"מ בדבר של שותפין שהן מקפידין זה על זה בחלוקתן אבל הפטם אין זה הקפדה (זו) לפי שהוא מוכר ורועה שיבוא הכל ויקנה ויהא כרגליו, ויש לפרש דשאני הכא דבשביל תקנת הטבח עשו של טבח כנסכי הפקר שלא קנו שביתה כרבנן דר' יוחנן בן נורי וכן של רועה לגבי אנשי אותה העיר, וכן פירשו בתוס' והוא הנכון.

רא"ה ד"ה לעולם קסבר יש ברירה

לעולם קסבר יש ברירה ומשום דינקי תחומין מהדדי. אמרו ליה רב כהנא ורב אסי לאיסור מוקצה לא חששו לאיסור תחומין חששו. שתיק רב. פירש רש"י ז"ל לאיסור מוקצה שחלק כל אחד מהם אסור על חבירו משום מוקצה מפני שהוא חוץ לתחום ומוקצה דעתיה מיניה ולא חששו ליניקה שיונקים זה מזה. ולא נהיר דלא אשכחן במוקצה מוכן לזה ואסור לזה, ותו לא אשכחן איסור מוקצה כלל מחמת איסור תחומין ובכל מקום הבא בשביל ישראל זה מותר בשביל ישראל אחר בין בשל גוי בין בשל ישראל. ורבינו תם ז"ל פירש לאיסור מוקצה לא חששו משום יניקה על מה שגדלה בהמה ביום טוב דהוה ליה נולד ונקיט ליה בשמא דמוקצה. ואינו נכון דמידי איריא לאיסור מוקצה ליכא למיחש כלל דעביד דאחי והוא אוכל ואתי נמי לאוכל ובהכי שרי לענין מוקצה אבל לענין תחומין לא חשיב האי טעמא כלל. וקשיא לי אמאי לא אקשו ליה רב כהנא ורב אסי מאיסור יוצא [=מובא בחולין] (סח.) דבהמה המקשה לילד והוציא העובר את ידו ושחט את הבהמה העובר מותר באכילה והאבר שהוציא אסור] דקיימא לן דאותו אבר אסור ושאר בהמה מותרת ואמאי לא חיישינן ליניקה דינקי איברים מהדדי אלא איסור יניקה לאו כלום הוא. ומסתברא לי דהיינו קושיין, ומשום דאיסור יוצא אין לו שם מיוחד דלא אבר מן החי הוא ולא נבלה ומרגלא בפומיה מוקצה נקיט לה בשמא דמוקצה דמוקצה נינהו.

הסבר הסוגיה

"שנים ששאלו חלוק אחד... ואם מצעו את התחום הרי זה לא יזינה ממקומה".

[ברייתא לז:]

"שנים שלקחו חבית ובהמה בשותפות רב אמר חבית מותרת ובהמה אסורה ושמואל

[גמ' לז:]

אמר חבית נמי אסורה".

הגמ' דנה בשלושה מקרים של שותפות:

א. שותפות בטלית. לא ניתן לחלק את הטלית, ולכן היא קונה שביתה כרגלי שניהם.

ב. שותפות בחבית יין. רב סובר שיש ברירה, וכשהם מחלקים את היין ביום טוב מתברר למפרע שבבין השמשות כל אחד היה בעלים על חלקו, וחלקו קונה שביתה כרגליו. לדעת שמואל אין ברירה, כל היין ברשות שניהם, והוא קונה שביתה כרגלי שניהם.

ג. שותפות בבהמה. בהמה מהוה יחידה אורגנית אחת, אבל ניתן לחלק את הבשר בין שני השותפים. שמואל סובר שאין ברירה, כל הבשר ברשות שניהם, והבשר קונה שביתה כרגלי שניהם. רב סובר שיש ברירה, אבל כיוון שאיברי הבהמה יונקים זה מזה, יש לשניהם בעלות על כל חלק וחלק, והבהמה קונה שביתה כרגלי שניהם. מדברי רב כהנא ורב אסי [לז:] משמע שהם לא חששו ליניקה, ולדעתם יש ברירה גם בבהמה.

שמואל [לח.]: אומר: "שור של פטם הרי הוא כרגלי כל אדם, ושור של רועה הרי הוא כרגלי אותה העיר". מסביר רש"י שרק אנשי העיר קונים שוורים מהרועה, ולכן דעתו היתה בבין השמשות שהשור יקנה שביתה כרגלי הקונה. פטם הוא סוחר ידוע בבהמות, ואף בני ערים אחרות באים לקנות ממנו. דעתו בבין השמשות היתה אף על קונים מערים אחרות.

הראשונים מקשים מדוע לשמואל השור כרגלי הקונה, והרי שמואל סובר שחבית ובהמה של שותפים כרגלי שניהם, מפני שאין לו ברירה, ומדוע כאן השור כרגלי הקונה?

הרשב"א [ד"ה אמר שמואל] מביא הסבר שפירוש "כרגלי כל אדם" ו"כרגלי אותה העיר" לחומרא. לכל אנשי העולם אפשרות לקנות שור של פטם, ומפני שאין ברירה, השור קונה שביתה רק במקום שכל בני העולם יכולים להגיע אליו, ואסור להזיזו ממקומו. לכל אנשי העיר אפשרות לקנות שור של רועה, ולכן מותר לקחתו רק למקום שכל בני העיר יכולים להגיע אליו. הרשב"א דוחה הסבר זה.

בעל המאור [כא. באלפס] מפרש שבשור של פטם ושור של רועה גם שמואל מודה שיש ברירה. חבית ובהמה של שותפים אינן עומדות למכירה, ויכול להיות שאחד השותפים יעכב את חלוקת היין והבהמה ביניהם. שור של פטם ושור של רועה עומדים למכירה, והבעלים מסתלקים מהם, ולכן אף שמואל מודה שיש ברירה במקרה זה.

הרמב"ן [במלחמות כא. באלפס] מפרש שפטם רגיל למכור את שורו לכל, ולכן השור יצא מרשות הפטם ולא נכנס לרשות אחר, והרי הוא כשור של הפקר, שהוא כרגלי הזוכה בו. בשור של רועה לא ניתן להסביר הסבר זה, שהרי הוא כרגלי אנשי העיר בלבד, ולפיכך

מסביר הרמב"ן שדעת הרועה שהשור יהיה כרגלי העיר עצמה, ואפילו אם כל אנשי העיר יערבו לצד מזרח, יהיה לשור אלפים אמה לכל רוח.

בהסבר הרמב"ן חידוש גדול. ההבנה עד עכשיו היתה, שמקום שביתת חפצים נקבע על פי רגלי הבעלים, ובעלים לצורך דין זה הוא כל אדם שדעת בעלי החפץ היתה בבין השמשות להעביר את החפץ לרשותו. מחדש הרמב"ן שמקום שביתת החפץ אינו תלוי בבעלות, אלא בדעת בלבד. הבעלים קובעים בבין השמשות את מקום שביתת החפץ, ללא קשר לבעלות על החפץ [נראה ברור שקביעת הבעלים אינה יכולה להיות שרירותית לחלוטין, וצריך להיות בה גיוון, כגון שור של רועה שאמור להמכר לבני העיר, ולכן קונה שביתה כשביתה העיר].

הר"ן [כ: באלפס ד"ה ת"ר] אינו מקבל את חידושו של הרמב"ן בדין שור של רועה, אלא רק את הסברו לשור של פטם. הר"ן סובר שלדעת שמואל מותר להוליך שור של רועה רק למקום שכל בני העיר יכולים להגיע אליו. להלכה יש ברירה, ולכן התברר למפרע שהבהמה ברשות הקונה, והיא קונה שביתה כרגליו.

הרשב"א [ד"ה אמר שמואל] מתקשה בכל ההסברים הללו, ולכן מפרש שמעיקר הדין שור של פטם ושור של רועה אמורים להיות כרגלי בעליהם, אבל חכמים עשו תקנה לפטם ולרועה, שהבהמות יהיו כרגלי הקונה, כדי שיוכלו למכור בהמותיהם.

נראה לפרש שמחלוקת הראשונים נובעת ממחלוקת בהבנת מקום שביתת חפצים: בעל המאור והרשב"א סוברים שקביעת מקום שביתת חפצים אינה תלויה בדעת בעלים אלא בבעלות בלבד. הפטם והרועה מזכים לקונה את הבהמה בבין השמשות של יום טוב, וכיוון שהבהמה ברשותו בכניסת המועד, היא שובתת כרגליו. האפשרות לזכות לקונה את הבהמה תלויה בדין ברירה. הבנה זו מפורשת בדברי הראב"ד [הל' שביתת יום טוב פ"ה ה"טו] המסביר: "שהוא [הרועה] זוכה לכל אחד ואחד בחלקו מערב יום טוב". הרמב"ן סובר שמקום שביתת החפצים אינה נקבעת על פי הבעלות בפועל, אלא על פי דעתם של הבעלים שהם מחליטים על מקום שביתת החפצים.

רב כהנא ורב אסי מקשים על רב האומר שחבית של שותפים מותרת ובהמה אסורה משום דקא ינקי תחומין מהדדי: "לאיסור מוקצה לא חששו לאיסור תחומין חששו". מסביר רש"י [ד"ה לאיסור מוקצה], שלפי דבריו של רב שאברי הבהמה יונקים זה מזה, אסור לשותפים לשחוט בהמה ולאוכלה ביום טוב מפני שכל אחד מוקצה חלק חברו, וחלקו יונק מחלק חברו המוקצה.

תוס' [ד"ה לאיסור] מקשה שהסברו של רש"י אינו נכון, שאדם אינו מוקצה חלק חברו, ומותר לו לאכול [עיין ברשב"א ד"ה לאיסור מוקצה] הסבר שיטת רש"י. מסביר הרשב"ם [בתוס' שם] ששאלת רב כהנא ורב אסי מנולד. הבהמה גדלה ביום טוב, ואף על פי כן אין חוששים לתוספת שנולדה ביום טוב, ואין אוסרים את כל הבהמה מדין נולד, כך אין לחשוש ליניקה שיונקים האיברים מהדדי.

הרא"ה [ד"ה לעולם קסבר יש ברירה] מקשה על הסבר התוס', שהתוספת שנולדה ביום טוב היא אוכל, ואוכל הבא לידי אוכל אינו אסור מדין מוקצה. מפרש הרא"ה שקושיית הגמ'

מדין הוצאת איבר. שחיטת בהמה מעוברת מתירה לאכול גם את עובריה, אבל אם העובר הוציא ידו מחוץ לבהמה, העובר מותר והיד אסורה, ואין חוששים ליניקה שהגוף יונק מהיד, כדי לאסור את כל העובר [הרא"ה מסביר שהמושג "מוקצה" משמש בסוגיה בהשאלה, לאיסור שאין לו שם מיוחד, ולכן הוא נקרא בסוגיה "מוקצה", שהוא מוקצה מאכילה].

רב סובר שהיניקה שאברי הבהמה יונקים מהדדי גורמת לכך שכל איבר בבעלות שני השותפים, ודין ברירה אינו יכול להתיר להוליך אותו כרגלי השותף שזכה בו. מקשים רב כהנא ורב אסי שיניקה אינה משמעותית, שאם היה לה משמעות הלכתית היה צריך לאסור את הבהמה אף מדין מוקצה, שהרי יניקה זו מוקצת לרש"י מדין איבר שהקצה מדעתו, ולרשב"ם מדין נולד. רב כנראה דוחה את קושיית רב כהנא ורב אסי, שיש חילוק בין מוקצה לבין תחומין. מוקצה מהוה איסור, ויניקה בטלה באיבר, ואין עליה שם איסור. תחומין תלוי בבעלות, וכיוון שהאיבר יונק מאיבר שבבעלות אדם אחר, האיבר בבעלות שני השותפים, והוא כרגלי שניהם.

לשיטת רש"י ורשב"ם קושיית רב כהנא ורב אסי ברורה, אבל לשיטת הרא"ה לא זכיתי להבין את קושייתם. דין ידוע בכל התורה שאיסור בטל מהתורה ברוב ומדרבנן בששים, ומדוע שאיסור יוצא שנבלע בשאר האיברים לא יבטל ברוב. בשלמא לרש"י ולרשב"ם שקושיית רב כהנא ורב אסי מדין מוקצה, שהוא דבר שיש לו מתירין ואינו בטל, קושייתם טובה, שמוכח ממוקצה שליניקה אין משמעות ואין לה שם איסור, אבל לרא"ה שמקשה מאיסור יוצא, ניתן לדחות שיניקה משמעותית, ואוסרת בדין תחומין, אבל אינה אוסרת בדין יוצא מפני שהיניקה בטלה בששים. וצ"ע.

הראשונים נחלקו בפסק ההלכה. הרי"ף [כא. באלפס] סובר שרב שתק מפני שלא חשש לקושיית רב כהנא ורב אסי, ולכן הלכה כמותו. בעל המאור [שם] סובר שרב שתק מפני שחזר בו והודה לדבריהם, והלכה שחלק הבהמה כרגלי השותף שזכה בו.

סיכום

הסוגיה דנה בשלושה סוגי שותפות ושני סוגי קניין:

- א. שותפות בטלית. בטלית אין ברירה, כל שותף רוצה להשתמש בכל הטלית, ולכן מותר להוליכה רק למקום שניהם יכולים ללכת אליו.
- ב. שותפות בחבית יין. דינה תלוי בדין ברירה.
- ג. שותפות בבהמה. לדעת רב כהנא ורב אסי דינה תלוי בדין ברירה, ולדעת רב דינה אינו תלוי בדין ברירה, מפני שינקי איברים מהדדי.
- ד. שור של פטם. למאן דאמר שיש ברירה הוא כרגלי הקונה. למאן דאמר שאין ברירה נחלקו הראשונים:

הרשב"א סובר שאמור להיות כרגלי הבעלים, אבל חכמים תיקנו שיהיה כרגלי הקונה.

הרמב"ן סובר שדינו כשור של הפקר שהוא כרגלי הקונה.

הראב"ד ובעל המאור סוברים ששמואל הסובר שאין ברירה מודה שבמקרה זה יש ברירה.

ה. שור של רועה. נחלקו הראשונים בדינו למאן דאמר שאין ברירה:

הרמב"ן סובר שהוא כרגלי העיר.

הרשב"א סובר שחכמים תיקנו שיהיה כרגלי הקונה.

הר"ן סובר שהוא בחזקת כל בני העיר, ומותר להוליכו רק למקום שכל בני העיר יכולים ללכת אליו.

הלכה

השו"ע [סי' שצז סע' ו-ז] פוסק ששור של פטם כרגלי מי שלקחו לשוחטו ביום טוב, ושור של רועה כרגלי אנשי אותה העיר. מסביר הביאור הלכה [ד"ה אנשי], שקונה מאנשי העיר יכול להוליכו כרגליו.

השו"ע [סע' ט-י] פוסק כרי"ף וכרמב"ם, שטלית של שותפים ובהמה של שותפים כרגלי שניהם, וחבית יין של שותפים כרגלי השותף שזכה בה.